

Lotte Jensen (ed.), *Crisis en catastrofe. De Nederlandse omgang met rampen in de lange negentiende eeuw* (Amsterdam; Amsterdam University Press, 2021) 282 p., €24,99 ISBN 9789463722568.

Rampen: de kracht van de verbeelding

Wie schrijft over rampen in tijden van corona kan per definitie rekenen op een geïnteresseerd publiek. Toch liggen, ondanks de vermelding van de parallellen met de coronacrisis in de inleiding, de wortels van de bundel *Crisis en catastrofe* niet in de actualiteit: initiatiefnemer en redacteur Lotte Jensen leidt een al langer lopend onderzoeksproject over de verwerking van rampen in Nederland door de eeuwen heen. De bundel, die eerder verscheen als themanummer van het tijdschrift *De Moderne Tijd* (jaargang 2020, nummer 3-4), valt te plaatsen binnen een van de benaderingen binnen het snel groeiende onderzoeksveld van de *historical disaster studies*, die Jensen in haar inleiding schetst: het cultureel-historische perspectief. Centraal staat de vraag hoe verhalen en andere teksten de interpretatie van rampen stuurden, wat daarin veranderde in de loop van de lange negentiende eeuw en hoe dit bijdroeg aan de vorming van gemeenschappen en identiteiten. De bundel, die bijdragen bevat van een gemengd gezelschap van met name historici en literatuurwetenschappers, sluit daarmee goed aan bij de groeiende internationale belangstelling voor de beleving en verbeelding van historische rampen.

De bundel kent drie delen, die respectievelijk gewijd zijn aan de reikwijdte van rampen (in hoeverre werden ze op lokaal, regionaal en nationaal niveau beleefd), de rol van de media in de beeldvorming en de beleving van rampen die buiten Nederland plaatsvonden (met bijzondere aandacht voor Indonesië). Ieder deel bevat drie of vier artikelen, die aan de hand van uiteenlopende tekstuele bronnen – literaire, journalistieke en administratieve teksten – een rijkgeschakeerd

overzicht bieden van de omgang met rampen in de negentiende eeuw. De keerzijde van die variëteit kent twee aspecten. Ten eerste worden analytisch doorwrochte artikelen afgewisseld met voornamelijk beschrijvende; ten tweede is het, ondanks de heldere inleiding van Jensen, voor de lezer niet altijd even makkelijk om zicht te krijgen op de inhoudelijke dwarsverbanden tussen de bijdragen.

Toch zijn die dwarsverbanden er wel degelijk. Een eerste verbindend thema hangt direct samen met het onderwerp van het eerste deel van de bundel: de reikwijdte van de ramp. In dat eerste deel, maar ook in de beide andere delen, gaat veel aandacht uit naar de relatie met de vorming van een nationale identiteit en de opkomst van het nationalisme. Een voorbeeld daarvan is de bijdrage van Fons Meijer over de verbindende rol die werd toegeschreven aan de koning als bringer van troost en eenheid. Maar zoals Jensen in de inleiding terecht constateert, maken de bijdragen van respectievelijk Ruben Ros (over de ontwikkeling van het concept ‘nationale ramp’) en Erica Boersma (over de noodhulp bij lokale rampen in de achttiende-eeuwse Republiek) duidelijk dat bovenregionale solidariteit en bovenregionale overheidsbemoeyenis een geschiedenis kennen die verder teruggaat dan de negentiende eeuw. Dat er daarnaast ook nog een bovennationale dimensie bestaat, komt, afgezien van Indonesië, slechts beperkt aan de orde. Dat is jammer, want juist waar dat wel gebeurt, lijkt het erop dat ook die bovennationale component een langere geschiedenis heeft: Hans Beelen wijst in zijn artikel over de walvisvaarders die in 1777 voor de kust van Groenland

vergingen, op het internationale karakter van de achttiende-eeuwse reisbeschrijvingen.

Een tweede terugkerend thema is de vraag welke lessen uit rampen te trekken zijn. Terwijl hierboven duidelijk werd dat het lokale en het nationale perspectief in de tijd niet zo makkelijk te scheiden zijn, tekent zich hier, blijkens de bijdrage van onder andere Jan Buisman over de visies op onweer, maar ook die van Lotte Jensen over rampenliederen en het al genoemde stuk van Hans Beelen, een duidelijke verschuiving in de tijd af. Teksten uit de achttiende eeuw kenden vaak een religieus en moreel geïnspireerde boodschap, die in de negentiende eeuw voor een belangrijk deel verdween. Dat juist toen het genre van de liefdadigheidsuitgaven tot grote bloei kwam, zoals Marita Mathijssen in haar artikel over deze uitgaven laat zien, is dus wellicht niet alleen toe te schrijven aan de door Mathijssen vermelde koppeling van die literatuur met het nationale eenheidsnarratief maar ook aan het feit dat het publiek, met de terugtreding van de goddelijke voorzienigheid, indringender dan voorheen aangesproken moest worden op zijn verantwoordelijkheden. Overigens verdween God dan misschien wel uit Nederland maar niet uit Indonesië: Judith Bosniak en Rick Honings laten in hun analyse van de literatuur over de uitbarsting van de Krakatau in 1883 zien dat Indonesische auteurs deze

ramp juist wel in een religieus perspectief plaatsten.

Dit voert naar een laatste verbindend thema: rampen kunnen al langer aanwezige kenmerken of ontwikkelingen in een samenleving aan het licht brengen en die ook versterken. Dat is bijvoorbeeld terug te zien in de bijdrage van Meijer, die aantoont dat in het negentiende-eeuwse discours over de rol van de koning bij rampen de scheidslijnen tussen conservatieven, liberalen en socialisten scherp naar voren kwamen. Maar het wordt vooral heel duidelijk in de analyse van Alicia Schrikker en Sander Tetteroo van de reacties op een tweetal natuurrampen in Indonesië. De auteurs laten niet alleen zien hoezeer de Indonesische representatie van deze rampen afweek van de Nederlandse, maar maken ook duidelijk hoe hiermee spanningen in de koloniale samenleving blootgelegd werden en hoe de Indonesische beeldvorming vervolgens bijdroeg aan de vorming van een lokale en regionale identiteit.

Dat deze rode lijnen niet altijd even duidelijk naar voren komen, is jammer maar anderzijds begrijpelijk gezien het karakter van de publicatie. De bundel geeft al met al toch een mooi beeld van de verbeelding van rampen, inclusief de doorwerking daarvan in de historische realiteit.

Jessica Dijkman, Universiteit Utrecht